

SHAXS PSIXODIAGNOSTIKASIDA PROYEKTIV METODIKALARDAN FOYDALANISH

Toshpo'latov Abdulaziz Quvondiq o'g'li

Chirchiq davlat pedagogika universiteti

Pedagogika fakulteti Pedagogika va psixologiya yo'nalishi

2-kurs talabasi. abdulaziztoshpolatov26@gmail.com

+998931995119

<https://www.doi.org/10.5281/zenodo.8001510>

ARTICLE INFO

Received: 24th May 2023

Accepted: 28th May 2023

Online: 29th May 2023

KEY WORDS

Proyektiv metodikalar, qobiliyat, iste'dod, avtoportret, shaxs, faoliyat, sub'ekt, inklyuziv ta'lim, evolyutsiya, S. Friman proyeksiyasi, L.Frank, M.Vertgaymer va L.R.Luriya, emotsiya, xarakter, informatsiya, verbal, ob'ekt, stimul, psixoanaliz, monografiya, congress, Rorshax, prixdramma, ekspressiv, impressiv, validlik, interpretatsiya.

ABSTRACT

Talabalarda proyektiv metodikalar haqida tushuncha hosil qilish, dunyoqarashini rivojlantirish orqali mutaxassis sifatida shaxsini shakllantirish. Shaxsni diagnostika qilish uchun qo'llay olish mahoratini shakllantirish, ular bilan individualni ishlay olish hamda shaxslarda uchraydigan muammolarni tuzatish ya'ni korrektsiyalash ishlarini amalga oshirish tamoyillarini o'z ichiga oladi. Mutaxassis sifatida ularni tayyorlash, mijozda proyektiv metodikalarni qo'llay bilish, tahlilini chiqarish orqali mijozga samarali xizmat ko'rsatish shular jumlasidandir.

Kirish.

O'zbekiston Respublikasining ijtimoiy siyosatida milliy o'zlikni anglash, milliy va umumbashariy qadriyatlarni o'zlashtirish orqali shaxs bilan jamiyat o'rtasida uyg'unlikni vujudga keltirish muhim ahamiyat kasb etadi. Bu borada mamlakatimizda yoshlar, o'quvchilarning qobiliyatlari, iste'dodlari, ichki imkoniyatlari o'ziga xos individual-psixologik xususiyatlarini tadqiq etish uchun barcha imkoniyatlar mavjud. Kishi dunyoga kelgandan so'ng, avvalo, uning ota-onasi, farzandini unib-o'sishini, kamol topishini istaydi. Kelajakda esa o'z imkoniyatlaridan kelib chiqib shu yurtning biror koriga nafi tegadigan barkamol avlod sifatida ulg'ayadi. Hozirgi vaqtga kelib dunyo aholisining soni yildan- yilga ortib bormoqda. Tug'ilgan bolalarning aksariyatida esa turli xil nuqsonlar kuzatilmoqda. Ushbu holatlarning kelib chiqishiga sabab bo'lgan bir qancha omillar mavjud. Jumladan, ekologik holatning yomonlashuvi, turmush qurishda yo'l qo'yilgan xatolar va sog'lom turmush tarziga amal qilmaslik natijasida yuzaga kelmoqda. Lekin hozirgi vaqtga kelib davlatimiz tomonidan yaratilgan imkoniyatlar ushbu turdagi shaxslarga ham keng yo'l ochdi. Maxsus maktablar hamda inklyuziv ta'limning to'g'ri yo'lga qo'yilganligi, ularga ta'lim-tarbiya berish jarayoni davlat standartlariga javob bera oladigan darajada shakllanib bormoqda.

Shaxsning faolligi, uning jamoa faoliyatida ishtiroki uning o'zini-o'zi tarbiyalashga intilishi, o'zini-o'zi baholash darajasiga bog'liqdir. O'zi haqida keraksiz xech nimaga yaramaydigan sub'ekt deb o'ylaydigan odam taqdirini yaxshilash uchun istar-istamas kuch-g'ayrat sarflaydi. Aksincha, o'zlarini yuqori baholaydigan odamlar ko'pincha juda qattiq ishlashga moyildirlar. Ular yaxshi ishlamaslikni o'zlariga munosib emas deb hisoblaydilar.

Psixologiya fani va amaliyotida shaxsni o'rganishning proyektiv metodikalari alohida o'ringa ega. Uning yuzaga kelishi va rivojlanishida shaxs, uning ichki dunyosini bilish imkoniyati haqidagi g'oyalarga bo'lgan psixologik qarashlar evolyutsiyasi aks etadi. Yarim asrlik rivojlanish tarixiga ega proyektiv psixologiya bugungi kunda inson haqidagi psixologik bilim sohalaridan biri bo'lib, uni o'zlashtirmay shaxs haqidagi yaxlit tasavvurlarni shaklantirish mumkin emas. Shaxsni tadqiq qilishning proyektiv metodi proyeksiyalarni aniqlash va tasvirlashga asoslangan. «Proyeksiya» tushunchasi dastlab Z. Freyd tomonidan sub'ektning ongli va ongsiz tarzda ko'chirilgan shaxsiy xususiyatlari, tashqi ob'ektlarga nisbatan holatlarning mazmunini ifodalash uchun qo'mlanilgan. Proyeksiya lotincha «proektio» so'zidan olingan bo'lib, oldinga irg'itish, tashlash ma'nosini bildiradi. Shaxsni o'rganishning proyektiv metodi eksperiment natijalariga asosan proyeksiyalarni aniqlash va so'ngra ularni tahlil qilishni ko'zda tutadi. Proyeksiya tushunchasini tavsiflash «Men»ning himoya mexanizmlari bilan uzviy bog'liq. Proyeksiya sublimatsiya, ratsionalizatsiya, siqib chiqarish bilan bir qatorda himoya mexanizmlaridan biri sifatida qaraladi. Proyektiv metodlar yordamida inson proyeksiyalarining psixologik mexanizmlari o'rganiladi. G. S. Friman proyeksiyani: 1) Ongsizlik holati, yani insonning bu holatda boshqa kishilarning 2 6 7 g'oya, qarash, istak, emotsiya yoki xarakter xislatlarini o'ziga olishi sifatida; 2) O'z shaxsiy ehtiyojarini bo'z qalarga ko'chirish sifatida; 3) Qandaydir taji'ibaga asoslangan noto'g'ri xulosa chiqarish sifatida; qaraydi. Proyektiv metodlar tekshiriluvchini shundav holatga qo'yadiki, bunda uning shaxsiy ehtiyojlari, uning o'ziga xos idroki, tavsiflari va ko'pgina xarakter xislatlari narnoyon bo'ladi. Proyeksiya so'zli assotsiatsiyalar, tugailanmagan jumlar, rasm va dog'lar, tekshiriluvchining chizgan rasmiari kabi verbal hamda rasrni metodlarning barchasini qolaganda kuzatadi. Proyeksiya voqeikni, odamlarni, namoyon qilingan stimullarni idrok etish rnuayyan darajada shaxsning psixik bolati, ehtiyoj, motiv, ustanovkalariga asoslangan. Bunda voqeikni shaxsning psixik holati, ehtiyojlari, xususiyatlariga mos ravishda tavsiflash tendensiyasi mavjud. Proyeksiya anglanmagan psixoiogik mexanizm hisoblanadi, ya'ni proyeksiya elementi ongsiz tarzda idrok qilinadi. Proyektiv metodikalarning asosiy. o'ziga xos xususiyati fovdalaniladigan stimullarning ko'p ma'noii, noaniq ekanligidir. Biroq, tekshiruvchiga tavsiya qilinadigan stimullar (rasm, rang, dog', verbal informatsiya bo'lishidan qat'iy nazar) noaniq, ko'p ma'noii ekanligiga qaramay ob'yektiv xarakterga ega va sub'yekt tomonidan yaratilgan obraz yoki yuzaga kelgan vaziyatga kiritiladigan rnuayyan xususiyatlarga ega. Olingan natijalar lekshiriluvchi shaxsi haqidagi bilimlar, uni psixoiogik jihatdan chuqur o'rganish asosida, shuningdek, psixodiagnostikaning boshqa metodlarini qo'llagan holda tavsiflanishi zarur. Proyektiv metodikalar tarixi 1904-1905 yillarda K.Yung tomonidan yaratilgan so'zli assotsiatsiyalar testiga borib taqaladi. Bu metodikani yaratish bilan Yung shaxsning ongsizlik holatidagi kechinmalarini assotsiativ diagnostika qilish mumkinligini ko'rsatib berdi. Keyinchalik assoisiativ testning turli variantlar: aybdotlik hissini aniqlash (yolg'on detektor, M.Vertgaymer va L.R.Luriya),

normani patologiyadan ajratish va boshqalar uchun qo'llanildi. Tugailanmagan hikoya yoki gap testi ham Yungning assotsiativ testidan kelib chiqqan deb hisoblanadi. Proyektiv metodikalar (lot.projectio -oldinga otish)- proyektiv diagnostik nuqtai nazar asosida ishlab chiqilgan bo'lib, shaxsni o'rganishga yo'naltirilgan metodikalar majmuidir. Dastlab 1939 yilda L.Frank bu metodikalarni belgilash uchun proektsiya tushunchasini kiritgan, bu tushunchani o'zgartirishga bir necha urinish bo'lishiga 26% qaramasdan psixologik diagnostika fanida barcha tomonidan e'tirof etildi. Proyektiv metodlarning muhim belgisi shundan iboratki, bunda aniq bo'lmagan, bir xil tuzilmagan stimullardan foydalaniladi. Sinaluvchi uni qayta qurishi, rivojlantirishi, to'ldirishi, sharhlashi zarur. Proyektiv ftrazga mos ravishda individumning liar bir hissiyoti, uning idroki, histuyg'ulari, fikrlari, harakatlarida shaxsning izini qoldiradi. Insonni faollik undovchi stimul-vaziyatlar qanchalik kam stereotip bo'lsa, shaxs o'zini shunchalik yorqinroq namoyon qiladi. Proyektiv metodikalardagi stimullar nafaqat uning ob'yektiv mazmuniga ko'ra abamiyatga ega bo'lmaydi, sinaluvchi uchun shaxsiv ma'nosiga ko'ra ham ega bo'ladi. Ana shundan proyektiv metodikalar uchun xos bo'lgan javoblarni to'g'ri yoki noto'g'ri deb baholash xos emas. Proyeksiyani shunday tushunish uni psixoanalitik talqin qilishdan tubdan farq qiladi. Psixoanaliz proyeksiyani himoya mexanizmlaridan biri deb hisobladi. Bunda "Men" uchun xos bo'lgan ichki impulslar va hissiyotlar tashqi o'b'yektga yo'naltiriladi, tevarak atrofni o'zgargan holda idrok qilish sifatida ongga kirib boradi. Stimul vaziyati bilan bog'liq proyeksiya jarayonini dastlab G.Myurrey tavsiflagan. Myurreyning ta'kidlashicha, proyeksiya insonning o'z qiziqishlari, ehtiyojlari ta'siri ostida harakat qilishi tabiiy holati bilan bog'lanadi. Uning fikricha, himoya mexanizmlari proyeksiya jarayonida namoyon bo'lishi ham, namoyon bo'lmamasligi ham mumkin. XX asrning 40-yillarida g'arb psixologiyasi da "Proyektiv harakatlar" rivojlandi. Proyektiv metodikalar psixodiagnostikada keng ommalashadi, an'anaviy psixodiagnostik testlar ikkinchi darajaga siqib chiqariladi. Hozirgi vaqtda g'arb psixologiyasida shaxsni o'rganishga bag'ishlangan tadqiqotlarda, ayniqsa klinik psixodiagnostika sohasida keng qo'llanilmoqda. Bunga nisbatan sifatida dunyoning ko'p davlatlarida tashkil etilgan maxsus ilmiy institut va jamiyatlar, faqatgina proyektiv metodikalarga bag'ishlangan davriy nashrlar, to'plamlar va monografiyalar, doimiy ravishda o'tkaziluvchi xalqaro konferensiyalar misol bo'ladi. 1996 yili Proyektiv metodikalarga bag'ishlangan 15 xalqaro kongress bo'lib o'tgan.

Proyektiv metodikalarning asosiy guruhlarini. Proyektiv metodikalarning quyidagi guruhlarini farqlanadi. 1) konstitutiv-stimulni bezash, unga ma'no berish.(Rorshax testi); 2) konstruktiv - bezalilgan qismlardan ma'noli bir butunlikni yaratish (Mira testi); 3) interpretativ- qandaydir voqeani. hodisani sharhiash (Tematik appertseptsiya test); 4) katarsis - maxsus tashkil etilgan sharoitlarda o'yin faoliyatiga oshirish (Psixodrama); 5) Ekspressiv - erkin yoki berilgan mavzuga bo'yicha rasm chizish ("Uy-daraxt -odam" testi); 6) Impressiv -boshqalariga nisbatan qaysidir stimuini afzal ko'rish (Lyusherning ranglarni tanlash testi). 7) Additiv - gapni, hikoyani, tarixni tugailash. ("Tugailanmagar gaplar" metodikasi. Proyektiv metodikalarni tanqid qiluvchilar ularning yetarlicha standartlashtirilmagani va eksperimentatorning bilimini va tajribasiga suyanilishi hamda olingan natijalar sinaluvchining emas, balki tadqiqotchining shaxsi haqida axborot beradi, degan fikrlarni bayon etadilar. Shu bilan birga ular proyektiv metodikalarning ishonchliligi va validigini ham aniqlash qiyinligini e'tirof etadilar. A.Anastazi (1982) proyektiv

metcdikalardagi miqdor tahlili emas, balki si fat tahlili ahamiyatlidir. degan fikrlari e'tiborga loyiq. Shu sababga ko'ra "lest" atamasi proyektiv metodikalar uchun xos emas. Shuning uchun proyektiv metodikalar bilan olingan natijalarni boshqa tadqiqotlar, sinaluvchining hayot yo'li haqida ma'lumotlar bilan solishtirish lozim.

«UY-DARAXT-ODAM» RASMI TESTI

Ko'rsatma: Uy, daraxt va odam (butun bo'yicha) rasmini chizing. Rasmda qandaydir ish harakatni tasvirlashga harakat qiling. Odamning karikaturasini chizmag. - Daraxt hayotiv energiyaning belgisidir, sizning hayotga bo'lgan intilishingiz daraxt tanasi va shoxlarining yo'g'onligi bilan belgilanadi. Agar rasmda daraxt sezilarli joyni egallagan bo'lsa, bu katta energiyadan va hayotga ijobiv yondashuvdan dalolat beradi. - Shamol lufavli daraxt u tomonga engashib turibdi, siz xavfsizlikka va uy sharoitidagi sokinlikka intilasiz. Bu obraz o'tmishga o'ralashib qolganlikni ham ifodalashi mumkin. - Shoxlar pastga yo'naltirilgan. Bunday rasmni hal ailinmagan muarnmolari ko'p bo'lgan odamlar chizadi. Majnuntol ko'pincha depressiya \ a o'tmishga o'ralashib qolganlikni ifodalaydi. :u -Shoxlar yuqoriga yo'naltirilgan. Agar daraxt erda mustahkam turgan bo'lsa, bunday rasm oldinga intdadigan, etarlicha muvaffaqiyatii hayotga trishgan, intilishi bor shaxsni ifodalaydi. Shoxlar har tomonga qaragan bo'lsa, o' zining tan olinishini izlash. Agar shoxlar va daraxt tanasi bir chiziqda yasalgan bo'lsa - odamning hayotdagi mavjud noxushliklardan qochishga intilishi, narsalarga real qarashdan qochish. SHoxlar tashqariga yo'naltirilgan bo'lsa - odatda boshqalarga yordarn berishni yaxshi ko'radigan odamlar shunday rasm chizadilar. - Shoxlarning va ko'katning uyga qarama-qarshi tomonda ko'p bo'lishi. Bunday shaxs energiyaning o'zining rivojlanishi, o'sishi uchun qo'llaydi, oiladagi va uydagi qiymatlarni inkor etadi. Agar daraxtning tomiri yasalgan bo'lsa. sizga er tagidagi yashirishgan narsani ko'rish xohishi xos. Agar narsa rasmi chizilgan bo'lsa, siz ustunlikka intiiuvchansiz, hokimiyatga intilasiz, tashkilotchilik qobiliyatlarini, faollikni namoyon etasiz. Agar daraxt tepasida kovak yasalgan bo'lsa, bu kecliirilgan psixotravmalar (shikastlar), operatsiyalar yoki jismoniy shikastlanganlik belgisidir.

«AVTOPORTRET» testi

Mualliflar: E.S. Romanova, S.F.Potemkinalar tomonidan taklif etilgan, proyektiv metodikalardan biri. Katta maktab o'quvchilarining shaxsini diagnostika qilish uchun qo'llanishi mumkin. Avtoportret - insonning o'zi chizgan qiyofasi. Bu metodikaning ikki xil varianti mavjud, ulardan biri mualliflar, ikkinchisi R.Berns (AQSH) tomonidan taklif qilingan. Interpretatsiya № 1 «Avtoportret» testi R.Berns (AQSH, Insonlararo munosabatlarni rivojlantirish instituti, Sietl) tomonidan qo'llanganda, u kishilarga o'zining vakka holdagi yoki oila a'zolari bilan birga, hamkasblarning orasida tasvirlashni iltimos qilgan. R.Berns shunday yozadi: «Siz uyga kelib o'kirib-o'kirib yig'lashingiz mumkin, ammo ishxonada bunday qilmaysiz. Bu holatingiz siz chizgan portretida o'z aksini topadi». Uning fikricha, avtoportretidagi belgilar quyidagicha aniqlanishi mumkin. - Bosh. Katta bosh rasmi odatda katta intellektual (aqliv) da'vogarlikni yoki o'z intellektidan norozilikni bildiradi. Kichik bosh rasmi odatda iteliectual yoki ijtimoiy noadekvatik hissini aks ettiradi -Ko'zlar. Rasmdagi katta ko'zlar odatda gumonsirashni aks ettiradi, shuningdek ular xavotirlanishni va ijtimoiy tlkrga nisbatan o'ta sezuvchanlikni bildiradi. Ko'zdagi uzun kipriklar-noz karashmani, o'zini ko'z-ko'z qilishni bildiradi. Kichkina yoki yopiq ko'zlar o'ziga butunlay berilganlik va

introversiyaga bo'lgan intilishni ko'rsatadi. 2 7 5 - Og'iz. Og'izning alohida ajratib ko'rsatilmaganligi ehtimoli bo'lgan: nutqiy qiyinchiliklarni va oddiy (sodda) og'zaki tendensiyalarni bildiradi. Rasmda og'izning yo'qligi yo depressiyani (og'ir ruhiy siqilish) yoki muloqotdagi sustkashlikni ifodalaydi. Masxarabozning og'zi majburiy itifot belgisi. -Tishlar. Tajovuzkorlik (agressivlik). - Quloqlar va burun. Katta quloqlar tanqidga nisbatan sezgirlikni, kichik quloqlar esa hech qanday tanqidni qabul qilmaslikka intilishni bildiradi. Burunga nisbatan urg'u berish jinsiy mayl mavjudligini bildiradi. Burun kataklarining alohida ko'rsatilishi agressiyaga moyillik borligidan dalolat beradi. - Qo'llar. Qo'llar shaxsning atrof olam bilan bog'liqligining belgisidir. Tortinchoq qo'llar qattiq mas'uliyatli, odamovi shaxs to'g'risida dalolat beradi. Shalviragan holda tashlab qo'yilgan qo'llar samarasizlikni bildiradi. Mo'rt, nimjon qo'llar jismoniy yoki psixologik nimjonlikni, vasiylikka bo'lgan ehtiyojni, bog'liqlikni bildiradi. Uzun - baquvvat qo'llar izzat-nafslilik (nafsoniyati kuchlilik)ni va tashqi olam hodisalariga kuchli kirishuvchanlikni bildiradi. Juda kalta qo'llar yoki qo'llarning yo'qligi noadekvatlik hissini bildiradi. Qo'l orqaga qilingan, yoki cho'ntakda bo'lsa, bu aybdorlik hissi, o'ziga ishonchsizlikdan dalolat beradi. Boksining qo'lqopiga o'xshagan qo'l siqilgani agressiya. Qo'lda barmoqlar beshdan ko'p bo'lsa, tajavuzkorlik, jizzakilik. Barmoqlar mushtga siqilgan bo'lsa - qarshilik, g'alayon. - Oyoqlar. Uzun oyoqlar mustaqillikka bo'Mgan ehtiyojni anglatadi. Oyoqsiz rasm turg'unlikning yo'qligi, suyanchiqning va asosning yo'qligi, jur'atsizlik. - Gavda holati. Agar odam ensasi ko'rinadigan qilib chizilgan bo'lsa, bu odamovilikning namoyon bo'lishi. Agar bosh yon tomondan ko'rinishda chizilgan bo'Msa ijtimoiy atrof muhit tufayli paydo bo'Mgan xavfsirashdan dalolat. Agar stulning chekkasida o'tirgan odam rasmi chizilgan bo'lsa - sharoitdan chiqish yo'Mini topish xohishi, yakkalanib qolishdan qo'rqish. Yugurib borayotgan odam- kimdandir yashirinish xohishini bildiradi. Ko'rsatkichlar va ularning tahlili Rasmning qog'ozdagi holati. Agar rasm vertikal qo'yilgan varaqning o'rtasida joylashgan bo'lsa — bu norma hisoblanadi. Oq yoki sarg'ishroq qog'oz va o'rta yumshoqlikdagi qalamdan foydalanish kerak: og' silliq qog'oz, ruchkayoki flomaster ishlatmaslik kerak. 276 Rasm varaqning yuqorigi chekkasiga yaqin joylashgan bo'lsa qanchalik yaqin bo'lsa shunchalik yaqqolroq o'z-o'zini yuqori baholash, o'zining jamiyatda egailagan holatidan o'z atrofdagilaming tan olishini etarii emasligidan norozilik, o'zini tasdiqlashga bo'lgan tendensiya sifatida baholanadi. Rasmning pastki qismidagi holati - teskari tendentsiya, o'ziga ishonchsizlik, o'z-o'ziga past baho, tushkunlik, jura'atsizlik, o'zining jamiyatdagi holatiga, o'zining tan olinishiga qiziqmaslik, o'z-o'zini tasdiqlashga bo'lgan tendensiyaning yo'qligi. Shakl (figura)ning markaziy qismi: bosh yoki uning o'rnini bosuvchi bo'lak. Bosh o'ngga qaragan - faoliyatiga. harakatchaniikka bo'lgan turg'un tendensiya deyarli nima o'ylanilgan, rejalashtirilgan bo'lsa barchasi amalga oshiriladi, yoki juda bo'lmasa, amalga oshirilib boshlanadi (xatto oxiriga etkazilmasa-da). Sinaluvchi o'z niyatlarini amalga oshirishga faol kirishadi. Bosh chapga qaragan - refleksiya (o'z to'g'risida o'ylashga), fikrlashga bo'lgan tendensiya. Bu harakat odami emas: fikrlarning faqat ozgina qismi amalga oshadi yoki amalga osha boshlaydi. Ko'pincha faol harakatlardan qo'rqish yoki jur'atsizlik (Variant: harakatga bo'lgan tendensiyaning yo'qligi yoki faollikdan qo'rqish - buni qo'shimcha aniqlash zarur). «Anfas» holati, ya'ni bosh rasmni chizayotgan odamga (o'ziga) qaratilgan bo'lsa, bu holat anfas deb baholanadi. Boshda sezgi organlariga mos keladigan detallar - quloqlar, og'iz, ko'zlar joylashgan bo'lsa informatsiyalarga bo'lgan qiziquvchanlik, atrofdagi

laming o'zi to'g'risidagi fikrlarning ahamiyatliligi. Boshqa ko'rsatkichlar va ularning majmuiga qarab qo'shimcha ravishda odam ijobiy baho olish uchun biron-bir narsa qiladimi yoki atrofdagi laming bahosiga nisbatan o'z xatti-harakatlarini o'zgartirmasdan, faqat hissiy javob (xursandchilik, mag'rurlanish, xafa bo'lish, achinish) beradimi, shuni aniqlanadi. Sal ochilgan og'iz til bilan birgalikda, lekin lablar aniq chizilmagan bo'lsa - bu katta nutqiy faollik (ko'p gaplik) deb baholanadi, bunga aniq chizilgan lablar ham qo'shilsa sezgirlik, ba'zida u ham bu ham birgalikda bo'lishi mumkin. Ochiq og'iz aniq chizilgan til va lablarsiz bo'lsa, ayniqsa qattiq chizilgan bo'lsa - xavotirlanish, qo'rquv, ishonchsizlikning osonlikcha paydo bo'lishi deb qaraladi. Og'izda tishlar ham bo'lsa - nutqiy tajovuzkorlik, ko'pchilik hollarda himoyaviy tajovuz: a) unga nisbatan salbiy xarakterda bo'lgan munosabatlarga qarata g'ijinish, 2 7 7 qo'pollik va b. b) bolalar va o'smirlar uchun aylana shakldagi qattiq chizilgan og'iz rasmi xos qo'rquv, xavfsirash). Ko'zlarga alohida ahamiyat beriladi. Bu odamga xos bo'lgan qo'rquv ! kechinmasining simvalidir: bu narsa ko'zning pardasi bilan ta'kidlanadi. j Kipriklarning borligi yoki yo'qligiga e'tiborni qaratish kerak. Klipriklar — xulq-atvorning jazava - namoyishkorona manevrlari: erkaklar uchun: ko'z qorachig'i bilan ko'z pardasi mos ravishda chizilgan bo'lsa, ayollarga xos xarakter belgilari. Kipriklar - tashqi chiroyi va kiyinishi manerasiga boshqalarning e'tibor berishiga qiziqish, ya'ni bu narsaga katta e'tibor berish. Bosh hajmining gavdasiga mos ravishda kattalashganini odamning o'zida va atrofidagilarda mavjud bo'Mgan ratsional bog'lanish (ehtimol, eruditsiya)ni baholashidan dalolat beradi. Boshda shuningdek, qo'shimcha detallar ham bo'lishi mumkin: masalan shox-himoya, tajovuz. Boshqa belgilar - tirnoqlar, dag'al jun, ignalar bilan birgalikda bo'lsa ushbu tajovuzning xarakterini aniqlash kerak, spontan yoki himoyaviy -javob. Patlar o'zini bezashga, o'z-o'zini oqlashga va namoyishkoronalikkka bo'lgan intilish. Yol, jun, prichyoskaga o'xshagan soch - sezgirlik, o'z jinsini ta'kidlash, ba'zida esa, o'zining jinsiy roliga bo'lgan orientirovka. Figuraning tayanch qismlari (oyoqlar, panjalar, ba'zida postament). Bu qismning butun figuraning hajmiga nisbatan va shakl bo'yicha asosiylik ko'rib chiqiladi: a) asosiylik o'ylanilganlik qaror qabul qilishning ratsionalligi xulosalarga fikrlarning shakllanishiga olib boradigan yoilar, ahamiyatli holatlarga va muhim informatsiyalarga tayanish; b) fikrlarning yuzakiligi, xulosalardagi yengiltaklik va fikrlarning asossizligi, ba'zida qaror qabul qilishdagi impulsivlik (ayniqsa oyoqlar yo'q bo'lsa yoki oyoqlar deyarli yo'q bo'lsa). Oyoqlarning korpus bilan birlashishi xarakteriga e'tibor berish kerak, birlashishi aniq, puxta yoki pala-partish, juda nimjon birlashtirilgan, yoki umuman birlashtirilmagan - bu o'z fikrlarini, xulosalarini, qarorlarini nazorat qilish xarakterini bildiradi. Oyoqlar, panjalar tayanch qismlar barcha elementlarining bir xilligi va bir xil yo'nalganlik fikrlarning va qaror qabul qilishlarning, ustanovkalarining konformliligi (kelishuvchanlik), ularning standartiligi va oddiyligi. Shakllardagi va bu detallarning holatidagi rang-baranglik - ustanovka va fikrlarning o'ziga xosligi, mustaqillik va oddiy emaslik, ba'zida xatto ijodiy boshlanish (mos 2 7 8 ravishda shaklning odatdagidek emas) yoki boshqacha fikrlash (patologiyaga yaqin). Shakl (figura)dan yuqoriga ko'tarilgan qismlar: Funksional, qisqichlar yoki bezovchi bo'Mishi mumkin: qanotlar, qo'shimcha oyoqlar, qisqichlar, parlar, jingalakka o'xshagan bantiklar, guli - funksional detallar - inson faoliyati turli sohalarini qamrash energiyasi, o'ziga ishonch yoki qiziquvchanlik, imkoni boricha ko'proq atrofdagilaming ishlarida ishtirok etish xohishi, quyosh ostida o'z jovini egallash, o'z faoliyatiga berilganlik. Bezovchi detallar - namoyishkoronalik. atrofdagilarning e'tiborini

o'ziga qaratishga intilish (masalan, uning mavjud bo'lmagan ramzini to'vuz parlari bilan bezatilgan sulton sifatida aks ettirish). Dumiar o'z harakatlariga, qarorlariga, xulosalariga nutqiy mahsulotlariga bo'lgan munosabatini aks ettiradi - bunda dum (qog'ozda) o'ngga yoki chapga burilganligiga e'tibor berilishi kerak. Dumiar o'ngga burilgan - o'z harakatlari va xulq-atvoriga munosabat. Chapga burilgan bo'lsa - o'z fikrlariga, qarorlariga boy berilgan imkoniyatlariga, o'zining jur'atsizligiga munosabat. Bu munosabatning ijobiy yoki salbiy tusdaligi dumning yuqoriga yo'nalganligida (ishonch bilan, norozilik, o'zining haqligiga ishonmaslik, qilingan, aytilgan narsadan afsuslanish va hokazolar) aks etadi. Dumning bir nechta qismlaridan. ba'zida takrorlanuvchi zvenolardan tashkil topganligiga, tushib turganligiga, uzunligiga va ba'zida shoxlab ketganligiga e'tiborni qaratish kerak. Shakl (figura) konturlari. Bo'rtib chiqishlar (qalqon, igna singari) kontur chiziqlarni chizib tashlashlar va bo'yab qoraytirishlar borligi yoki yo'qligiga qarab tahlil qilinadi. Bu - atrofdagilardan himoya, agar rasm o'tkir burchaklarda chizilgan bo'lsa - tajovuzkorona himoya; agar konturlar bo'yalgan. «iilos qilingan» bo'lsa - qo'rquvli va xavfsirashli himoya; agar qalqonlar, «to'siqlar» qo'yilgan, chiziq ikkilangan bo'lsa xavfsirovchi, gumonsirovchi himoya. Bunday himoyaning yo'nalganligi fazoviy joylashuvga mos ravishda; figuraning yuqoriga konturi yuqori mansabda turuvchi, ta'qiqlash chegaralab qo'yish imkoniga ega bo'lgan majburlashni amalga oshira oladigan shaxslarga qarshi, ya'ni yoshi kattalarga, ota-onalarga, o'qituvchilarga, boshliqlarga, rahbarlarga qarshi; pastki kontur - o'z ustidan kulishlaridan, o'zini tan olmasliklaridan, o'z qoi ostidagilarning oldida, yoshlar orasida hurmatsizlikdan himoya, muhokamalardan qo'rqish, yonidagi konturlar -- aniq yo'naltirilmagan xavfsirash, turli ko'rinishdagi va turli sharoitlarda o'z-o'zini himoya qilishga tayyorgarlik; agar konturda joylashmagan bo'lsa, konturning 2 7 4 ichida bo'lsa, hayvon korpusining o'zida bo'lsa - xuddi shunday «himoya» elementlar. O'ngda bo'lsa - ko'proq «real» faoliyat jarayonidagi himoya, chapda bo'lsa o'z fikrlari, e'tiqodi, qarashlarini himoya qilish. Umumiy energiya tasviriangan detallar miqdori baholanadi - o'ylab topilgan mavjud bo'lmagan hayvon to'g'risidagi tasavvurni berish uchun zarur bo'lgan miqdordagi beigilar (gavda, bosh, qo'l - oyoqlar yoki tana, dum, qanotlar va sh.k); to'ldirilgan konturlik, shtrixsiz, qo'shimcha chiziqlar va qismlarsiz, oddiygina kontur yoki iaqatgina zarurini emas, hatto konstruksiyani murakkablashtiruvchi qo'shimcha detallarni ham ayamasdan ortiqchasiga tasvirlash mavjud ekanligiga e'tibor qaratish iozim. Mos ravishda tashkil qiluvchi qismlar va elementlar ko'p bo'lsa (zarurlaridan tashqari), energiya shunchalik yuqori bo'ladi. Aksincha bo'lsa - energiyani tejasn, organizmning astenikligi, surunkali somatik kasallikdir. (Xuddi shu narsa chiziqlarining xarakteri orqali - o'rgimchak to'rsirnon nimjon chiziq, «qalamni qog'ozga tekizgan xolos», qalamni bosmagan bo'lsa tasdiqlanadi). Chiziqlarining aksincha xarakterdaligi - bosib chizilgan bo'lsa -bu aksincha xarakteristika emas, bu energiya emas, balki xavotirlanish belgisi. Juda qattiq bosib chizilgan (xatto qog'ozning orqa tomonidan ko'rinib turadigan) chiziqarga e'tibor berish kerak - bu qattiq xavotirlanish. Qaysi bo'lak, qaysi simvol shunday bajarilganligiga (ya'ni xavotirlanish nirnaga bog'liqligiga) e'tibor berish kerak. Chiziqlar xarakterini baholash (chiziqlarni takrorlash, e'tiborsizlik, saranjcm sarishtaiikning yo'qligi, rasrni ayrim qismlarining qoraytirilganligi, «ifloslanish» vertikal chizig'idan og'ish va boshqalar). Piktogrammani tahlil qilgandagi singari baholanadi. Mazkur jihatdan hayvonlar tahlika ostida bo'lganlar dahshatli va neytral turlarga bo'linadi. Bu o'z shaxsiga bo'lgan, o'zining «Men»ga bo'lgan munosabatini bildiradi, o'zini

ahamiyatiga ko'ra aynan o'xshatishga (identifikatsiya qilisnga) ko'ra o'zirting olamdagi, o'rni to'g'risidagi lasavvurini bildiradi. Bu erda rasrn chizilgan hayvon - rasrnni chizayotgan odam o'zining vakiii. Chizilayotga.n hayvonning odarnga o'xshatilishi hayvonni tik yuradigan qilib to'rtta oyoq o'rniga ikki oyoqqa turg'izib qo'yish, hayvonga odam kiyimlarini (ishton, yubka, bantiklar, ko'ylak, kamar) kiydirish, hayvon basharasini odamnikiga o'xshatish, oyoq va panjalarni qo'lga o'xshatish - infantillik, hissiy norasolikdan dalolat beradi, bu hayvonni «Odamlashtirishning» namoyon bo'lish darajasiga mos ravishda boiadi. 280 Tajovuzkorlik darajasi rasmdagi burchaklarning miqdori, joylanishi va xarakterida aks etadi, bunda burchaklarning tasvirning u yoki bu detali bilan bogdirligi ahamiyatga ega emas. Bunda tajovuzning belgilari namoyon bodadigan burchaklar - tumshuqlarning ahamiyati shuningdek, jinsiy belgilar - eiin, emchaklar, ko'krakka (odam figurasida) urg'u berishga e'tiborni qaratish kerak. Bu jinsga bo'lgan munosabat, xatto jinsiy muammoga qaratilganlikni bildiradi. Aylana shakli (ayniqsa - hech narsa bilan todirilmagan bodsa) yopiqlik belgisi, mahfiylikka, o'z ichki dunyosining yopiqligiga, atrofdagilarga o'zi to'g'risida ma'lumot bermaslikka intilishga, sinovga tortilishni xohlamaslikka bodgan intilishni bildiradi. Bunday rasmlar odatda tahlil uchun juda kam ma'lumot beradi. «Hayvon» tanasiga har xil mexanik qismlar qo'shib qo'yish - hayvonni postameritga, traktor yoki tank gusenitsalariga, uch oyoqqa qo'yish, boshga charxpalak, vint mahkamlash, ko'zlariga elektr chiroqlar qo'yish, hayvon tanasiga va oyoqiariga dasta (sop), klavish va antennalar qo'yish hollariga e'tibor qaratish kerak. Bu asosan shizofreniva bilan xastalanganlarda va chuqur shizoid tiplarda kuzatiladi Ijodiy imkoniyatlar odatda figurada to'plangan elementlar miqdorida aks etadi: «tayyor», mavjud hayvonga detallar yopishtirilsa, masalan, qanotli mushuk, parli baliq va shu kabi mavjud bodmagan hayvon paydo bodsa bu siyqasi chiqqanlik, ijodiy yo'nalishning yo'qligidir. Originallik esa tayyor qismlardan emas, balki mayda elementlardan figura tuzishda aks etadi. Nomlanish mazmuniy bodaklarni ratsional birlashtirishda ifodalanishi mumkin (uchar quyon, «begimot», «muhojir» va boshqalar). So;z tashkil etishning boshqa varianti - kitobiy bodishi mumkin. Birinchisi - ratsionallik, orientirovkada va moslanishda konkret yodialish, ikkinchisi - namoyishkoronalik, asosan o'z aqlini, eruditsiyasini, bilimlatini namoyish qilishga yo'nalganlik. Hech bir mazmunga ega bodmagan yuzaki - tovushlardan iborat so'zlar ham bodishi mumkin, bu atrofdagilarga engiltaklik bilan munosabatda bodish, xavf signalini inobatga ola bilmaslik, tafakkur asosida mahsuldor mezonlarning mavjudligi, fikrlarda ratsionailikka qaraganda estetik elementlarning ustunligi. Hazil - yumoristik nomlar («rinochurka», «puzirend» va boshqa) - atrofdagilarga nisbatan hazil - takabburlik munosabatini bildiradi. Infantil nomlar odatda takrorlanuvchi elementlarni o'z ichiga oladi («gru-gru», «lyu-lyu», «kus-kus» va boshqa) xayolparastlikka (odatda 281 himoyaianuvchi) ishonish uzundan uzoq nomlarda aks etadi («aberosinotikliron», «tulobarnikletalieshiniya va boshqalar.

Xulosa: Proektiv metodikalardan foydalanishda shaxsga diagnoz qo'yishga, ular bilan ishlashda ko'proq qo'l keladi. Mijoz rasm chizar ekan, rasmda uning ichki kechinmalari, hissiyotlari, aytolmagan gaplari rasmda namoyon bo'ladi. Ayrim insonlar tajovuzkorlikka, agressiyaga moyil bo'ladi, ayrimlari esa og'ir, bosiq, vazmin, hushchaqchaq bo'ladi. Shu kabi hislatlar psixolog - mijoz bilan individualni ishlash jarayonida namoyon bo'ladi. Bu kabi natijalarni bilish uchun proektiv metodikalar katta ahamiyat kasb etadi.

Hozirgi kunda esa bu metodikalar ommalashib kelmoqda. Atruf-muhitda ham muammo bilan yuradigan odamlar juda ham ko'p. Inson o'zi psixolog qabulida tez-tez bo'lib turishi, stresslarda halos bo'lishi kerak. Muammolar bilan yashash insonni orqaga tortadi, balki qarish jarayonlarini ham tezlashtiradi.

References:

1. Z. NISHANOVA, D.QARSHIEVA, N.ATABAEVA, Z.QURBONOVA PSIXODIAGNOSTIKA VA EXPERIMENTAL PSIXOLOGIYA Toshkent - 2015 267-282 betlar.
2. Toshpo'latov Abdulaziz Quvondiq o'g'li, Ummatova Zamira Atamuradovna. (2023). IJTIMOIIY TARMOQLARIDA "OMMAVIY MADANIYATGA" QARSHI KURASHISHNING DIDAKTIK VOSITALARI. CENTRAL ASIAN JOURNAL OF EDUCATION AND INNOVATION, 2(4), 27-29. <https://doi.org/10.5281/zenodo.7869831>
3. Toshpo'latov, A., & Jo'raboyev, J. . (2023). JAMIYATIMIZDA KO'RISHDA NUQSONIGA EGA BOLALARNING PSIXOLOGIK RIVOJLANISHI. Евразийский журнал социальных наук, философии и культуры, 3(4 Part 2), 133-136. извлечено от <https://in-academy.uz/index.php/ejsspc/article/view/13276>
4. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.7869885>